

W. R. M. Mattiars

MINDEORD

I.

THERKEL MATHIASSEN

5. september 1892–14. marts 1967.

Taler i Videnskabernes Selskabs møde den 3. november 1967.

1.

Af Kaj Birket-Smith.

På to vidt forskellige områder har Therkel Mathiassens videnskabelige virksomhed sat sig varige spor: inden for eskimoforskningen og inden for Danmarks forhistoriske arkæologi; men kun den førstnævnte del af hans indsats skal jeg omtale her, mens den anden vil blive behandlet af dr. Troels-Smith.

Mathiassen blev født den 5. september 1892 i Faurbo i Holbæk amt, blev student fra Odense 1911 og 1917 cand. mag. med geografi som hovedfag. Når han kom til at give sig af med arktiske forhold, skyldtes det egentlig en tilfældighed. Fra faderen, lærer M. J. Mathiassen, havde han taget stærke arkæologiske interesser i arv. Sammen med en jævnaldrende geologisk student, den senere grønlandsforsker dr. Lauge Koch, havde han gravet i Maglemose ved Mullerup, hvor hans fader havde opdaget de første spor af Mullerup-kulturen, og i 1919 havde han skrevet en lille, populær bog om Danmarks stenalder. Det var da naturligt, at han ønskede at blive ansat ved Nationalmuseets gamle såkaldte 1. afdeling, hvor studiet af Danmarks forhistorie dengang hørte hjemme. Men han havde jo embedseksamen i geografi og naturhistorie, og alt, der havde med disse fag at gøre, var i afdelingens daværende direktør Sophus Müllers øjne en vederstyggelighed. Jeg tror ikke, at udtrykket stammer fra ham, men betegnende nok for ånden i museet skal en af dets embedsmænd have udtalt, at Mathiassen »besudlede den arkæologiske litteratur«. Døren til museet syntes derfor foreløbigt lukket, og Mathiassen havde i 1919 opnået en stilling som adjunkt ved Viborg Katedralskole, da Knud Rasmussen en skønne dag tilbød ham at deltage i Femte Thule-Ekspedition som arkæolog og kartograf.

Femte Thule-Ekspedition 1921–24 var en virkeliggørelse af Knud Rasmussens ungdomsdrøm om at besøge samtlige eskimostammer mellem Grønland og Stillehavet. På en mærkelig måde kom den til at danne overgangen mellem to tidsaldre. Den var den sidste, store polarekspedition i gammeldags forstand, uden fly og uden radio, udelukkende baseret på eskimoisk rejseteknik med hundeslæder og med føde næsten helt skaffet til veje ved jagt i landet selv. Men samtidigt blev den indledningen til en ny epoke i eskimo-forskningen. De centrale stammer vest og nord for Hudson Bay var enten yderst lidt kendte eller endog helt ukendte, og i hele det vidtstrakte område, d.v.s. ikke blot i Canada, men også i Grønland og Alaska, var der aldrig udført videnskabeligt fyldestgørende, arkæologiske undersøgelser bortset fra de udgravninger, der var foretaget 1914 af den canadiske etnograf Diamond Jenness på Barter Island ved Alaskas nordkyst, og hans materiale er den dag i dag ikke publiceret.

Der var således nok at tage fat på. I betragtning af de vældige afstande, der måtte tilbagelægges for at løse de planlagte opgaver, var det nødvendigt straks fra begyndelsen at dele dem ikke blot fagmæssigt, men også rent geografisk. Mathiassens arbejdsfelt kom til at omfatte området omkring og nord for vort hovedkvarter på Danske Øen i Hudson Bays nordvestlige hjørne. Efter halvanden måneds ophold ved Hudson's Bay Kompagniets lille, nyligt oprettede handelsstation ved Repulse Bay rejste han og Peter Freuchen i begyndelsen af februar 1922 med hundeslæde langs østkysten af Melville Peninsula til Fury and Hecla Strait, og derfra fortsatte Mathiassen over land til det indre af Admiralty Inlet. Tilbagereisen fulgte stort set den samme rute til hovedkvarteret, hvortil han ankom en af de sidste dage i maj. Sammen med grønlænderen Jacob Olsen tilbragte han sommeren ved Repulse Bay for at foretage en udgravning af den store ruinplads Naujan, og midt i august satte de i båd over til den store, isolerede ø Southampton Island for at fortsætte det arkæologiske arbejde dér. Det var meningen, at dette skulle vare fjorten dage; men stærke østenvinde pakkede farvandene omkring øen fulde af drivis, der hverken tillod sejlads eller slædekørsel. Som følge heraf blev de simpelthen tvunget til at forblive på øen uden proviant og vinterudstyr i ikke mindre end seks måneder. De sluttede sig til en af de derboende, eskimoiske familjer, men

havde ofte en meget hård tid. Undertiden kneb det med at bjærge føden; men værre var det, at da der udbrød sygdom blandt eskimoerne, følte de sig overbevist om, at det var fordi de fremmede havde forstyrret freden i de dødes huse; Mathiassen havde desuden begået et alvorligt tabubrud ved at knuse marvben med en jærnhammer, og kun Jacob Olsens resolute optræden reddede ham fra at blive slået ihjel. Omsider slog dog befrielsens time, og i februar 1923 lykkedes det dem endelig at komme tilbage til Danske Øen. Oplevelserne havde dog ikke skræmt Mathiassen mere, end at han sidst i marts sammen med en eskimoisk familje påbegyndte en ny slæderejse langs Melville Peninsulas kyst, men denne gang videre til Ponds Inlet, hvor han tilbragte sommeren med udgravninger og derfra midt i september vendte tilbage til Danmark, nøjagtigt to år efter at have sat foden på Danske Øen.

Ekspeditionens kartografiske opgaver var tildelt Mathiassen og Peter Freuchen, og på grundlag af teodolit-observationer og kronometer-aflæsninger fik de tegnet et kort i målestokken 1:1.500.000 over Melville Peninsula og det nordlige Baffin Island og derved på mange måder rettet og suppleret det ældre og meget ufuldstændige billede af disse egne. Et tilsvarende kort var resultatet af Mathiassens ophold på Southampton Island, og samtidigt gav han for bægge områders vedkommende en omhyggelig topografisk beskrivelse og geomorfologisk oversigt (Report of the Fifth Thule Expedition, bd. I nr. 2-3).

Hans vigtigste arbejde var dog naturligvis det arkæologiske, som kastede helt nyt lys over eskimoernes forhistorie og godtgjorde, at der i deres centrale område tidligere havde rådet en kultur, som i mange henseender adskilte sig fra den nuværende, men på den anden side havde talrige lighedspunkter med den endnu herskende kultur i Alaska og Grønland. Det er denne gamle kultur, der har fået navnet Thule-kulturen, fordi de første spor af den var fremdraget ved Thule i Grønland. Mens de nulevende central-eskimoer om vinteren udelukkende bor i snehytter, og deres erhverv er stærkt kontinentalt præget, afhængigt som det er af sælfangsten ved åndehullerne i vinterisen og af sommerens og efterårets store renjagter, har Thule-kulturens folk haft faste, jorddækkede vinterhuse af sten og hvalknogler og helt igennem været nær knyttet til åbent vand og ikke mindst til hvalfangsten. Ved en analyse af denne kulturs elementer kunne Mathiassen

uigendriveligt påvise, at den engang i fortiden måtte have bredt sig fra Alaska langs Amerikas ishavskyster lige til Grønland, men mens den i de to yderområder med visse ændringer er levet videre så at sige til vore dage, er den i de centrale egne bukket delvis under for et fremstød af eskimoer fra indlandet. Længst holdt den sig her på Southampton Island, hvis oprindelige befolkning først uddøde under en epidemi i vinteren 1902–03.

Mathiassen fremlagde disse resultater i sit store værk »Archaeology of the Central Eskimos« (Rep. Fifth Thule Exped., bd. IV nr. 1–2), af hvis to dele den første giver en indgående beskrivelse af hans egne udgravninger af hustomter og grave foruden af de mindre fund, der tidligere var gjort ved Thule og af Knud Rasmussen og Peter Freuchen på King William Island og ved munden af Chesterfield Inlet. Anden del, der udgjorde hans doktordisputats, er en redegørelse for de enkelte typers udbredelse og de slutninger, man kan drage deraf. Disse var han yderligere i stand til at underbygge i et lidt senere arbejde (Rep. Fifth Thule Exped., bd. X nr. 1) på basis af arkæologisk materiale tilvejebragt af Knud Rasmussen fra eskimoer og fangstmænd ved Point Atkinson og omegn, Barter Island, Point Barrow, Point Hope og Kap Dezhnev i det vestlige område.

Overalt i sine slutninger udviste Mathiassen den største forsigtighed. Efter hans udgravninger, men før den endelige bearbejdelse havde således Jenness i et par små afhandlinger kunnet påvise to andre, forhistoriske eskimo-kulturer, Dorset-kulturen mod øst og den såkaldte »Gamle Berings Hav-kultur« i Alaska, og med rette gjort gældende, at de bægge måtte være ældre end Thule-kulturen. Da imidlertid disse fund ikke skyldtes systematiske udgravninger, stillede Mathiassen sig uhyre skeptisk over for denne opfattelse. Ganske vist havde han selv fundet rester af Dorset-kulturen ved Ponds Inlet, men han anså dem kun for at stamme fra en lokal særform af Thule-kulturen, og med hensyn til Berings Hav-kulturen indrømmede han blot, at selv om den formodentlig syd for Bering Strædet var »meget gammel«, var den i hvert fald yngre end Thule-kulturen i Nord-Alaska (Indian Notes, bd. VI). Med lignende tvivl mødte han min opfattelse af kulturen hos indlands-eskimoerne på tundraerne vest for Hudson Bay. Mens jeg havde søgt at påvise, at den i det store og hele repræsenterede en form for eskimoisk kultur ældre end Thule-

kulturen, hvilket stadig er min mening, ville Mathiassen tværtimod aflede den af denne (Geografisk Tidsskrift, bd. 32-33, jf. American Anthropologist, bd. 32).

I sit store værk om central-eskimoernes arkæologi havde han været i stand til at bringe en del nyt om de uddøde Southampton-folks etnografi ud fra oplysninger givet ham af et par ældre mænd blandt de eskimoer, der nu levede på øen, og som havde kendt de sidste overlevende af den tidligere befolkning. Den materielle kultur hos de nuværende beboere af hele det berejste område, d.v.s. de stammer, der tilsammen udgør Iglulik-gruppen, skildrede han i en særlig afhandling (Rep. Fifth Thule Exped., bd. VI nr. 1), der således tjener som baggrund for det arkæologiske arbejde. Som hans sidste bidrag til ekspeditionen kan det tilføjes, at det efter Knud Rasmussens død blev overdraget ham at give en oversigt over hele dens forløb på grundlag af hovedkvarterets dagbog, medlemmernes officielle indberetninger til ekspeditions-komiteen og Knud Rasmussens optegnelser fra rejsen til Alaska (Rep. Fifth Thule Exped., bd. I nr. 1).

Mathiassens senere bidrag til eskimo-forskningen vedrører allesammen Grønland. Allerede 1928 gav han en beskrivelse af de fåtallige, men i flere henseender interessante fund, som Lauge Koch havde hjembragt fra den såkaldte Jubilæumsekspedition (Meddelelser om Grønland, bd. 79), ligesom han også beskrev det forholdsvis sparsomme arkæologiske materiale fra de ubeboede strækninger på østkysten indsamlet af Cambridge-ekspeditionen 1926 og af Scoresby Sund-Komiteens 2. østgrønlandske ekspedition 1932 og påviste derved dets lighed med den lidt ældre kultur ved Angmagssalik og på vestkysten (Medd. om Grønland, bd. 74 og bd. 104 nr. 9).

I øvrigt bygger de grønlandske arbejder helt på hans egne udgravninger. Efter fuldendelsen af sit grundlæggende værk om central-eskimoernes forhistorie blev han i en årrække sat i stand til som udsendt af Kommissionen for Grønlands Videnskabelige Undersøgelse og på bekostning af staten og delvis af Carlsberg-fondet at hellige sig Grønlands arkæologi, der som nævnt aldrig før var blevet systematisk undersøgt. Begyndelsen skete i sommeren 1929 med den unge amerikanske arkæolog, senere dr. Frederica de Laguna som assistent og gjaldt den gamle bebyggelse på den lille ø Inugsuk og omliggende småøer ved munden af

Upernavik Isfjord. Det viste sig, at fundene herfra repræsenterede en sen form for Thule-kultur, endnu uden påvirkning fra det 17.–18. århundredes europæiske hvalfangere, men med tydelige vidnesbyrd om en vis indflydelse fra de middelalderlige nordbo-bygder i Syd-Grønland, således at Inugsuk-kulturen måtte sættes til det 13.–15. århundrede (Medd. om Grønland, bd. 77). Den følgende sommer besøgte han sammen med den nuværende leder af Nationalmuseets etnografiske samling, dr. Helge Larsen, strækningen om Kangâmiut nord for Sukkertoppen på den midterste del af vestkysten og kunne her følge udviklingen fra slutningen af Inugsuk-perioden i det 15. århundrede indtil begyndelsen af den danske kolonisation (Medd. om Grøn., bd. 91 nr. 1).

Fra vestkysten vendte Mathiassen sig nu til Angmagssalik, hvor han tilbragte et år fra august 1931 til august 1932, da han sluttede sig til Knud Rasmussens 7. Thule-Ekspedition. De egentlige udgravninger blev udført i sommeren 1932. De ældste fundslighed med sen Inugsuk-kultur beviste en indvandring fra vestkysten i slutningen af middelalderen og sættes således i forbindelse med nordboernes undergang ved denne tid. Forbindelsen med vestkysten varede ved i de følgende århundreder og førte bl. a. til kendskab til jern og indførelse af de store, firkantede fælleshuse, vi kender fra Hans Egedes beskrivelse fra Vest-Grønland, og som endnu brugtes ved Angmagssalik, da Gustav Holm kom dertil i 1883. Så sent som i begyndelsen af det 18. århundrede var kulturen ved Angmagssalik i det væsentlige den samme som i Vest-Grønland, og dens særpræg skyldes til en vis grad bevaring af enkelte gamle typer, men nok så meget en sen, rent lokal udvikling, f. eks. af den rige ornamentik (Medd. om Grøn., bd. 92 nr. 4). Som medlem af 7. Thule-Ekspedition fik Mathiassen i efteråret 1932 lejlighed til at gøre en hurtig rejse langs den nu ubeboede kyst mellem Angmagssalik og Kap Farvel. Et stort antal tidligere bopladser blev lokaliseret, men til større udgravninger var tiden for knap. Så meget mente han dog at kunne fastslå, at den ældste bebyggelse ligesom ved Angmagssalik skyldtes en indvandring fra vestkysten i slutningen af middelalderen (Medd. om Grøn., bd. 109 nr. 2).

Endnu ventede der dog opgaver i Vest-Grønland, og allerede den følgende sommer genoptog han arbejdet dér, nu med den senere professor i eskimologi, Erik Holtved, som hjælper. Under-

søgelseernes mål var Disko Bugten, der, som Mathiassen udtrykte det, var det »klassiske område« for studiet af grønlandske oldsager. Store samlinger af stensager herfra havde efterhånden i gammel tid fundet vej til museerne, især i København og Stockholm, og på grundlag heraf havde den norske arkæolog Solberg i 1907 skrevet en større afhandling om Grønlands stenalder. Mathiassen fandt imidlertid, at stensagerne ikke indtog en så fremtrædende plads i hans egne udgravninger, at man turde tale om en egentlig stenalder. De ældste fund tilskrev han en ægte Thule-kultur fra det 10.–12. århundrede, derefter fulgte Inugsuk-perioden med vidnesbyrd om nordbo-påvirkning, og fra slutningen af det 17. og begyndelsen af det 18. århundrede sporede indflydelser fra de hollandske hvalfangere; i dette tidsrum opstod bl. a. de store fælleshuse, som så efterhånden nåede omkring Kap Farvel til østkysten (Medd. om Grøn., bd. 93 nr. 2).

Sommeren 1934 blev for lange tider den sidste for MathiasSENS systematiske undersøgelser i Grønland. Denne gang foregik de længst mod syd i Julianehåb Distrikt og igen sammen med Holtved. Selv i de ældste hustomter fandtes sager fra nordboerne, således at de lod sig datere til Inugsuk-perioden efter ca. 1350, og følgelig tvivlede han i høj grad om sandheden af Are Frodes gamle beretning, i følge hvilken allerede Erik den Røde havde set spor af »skrælinger«. Derimod kunne han eftervise, at den tidligste bebyggelse ikke lå i skærgården, men inde i fjordene, hvor man kunne drive sælfangst fra vinterisen og muligvis benytte hundeslæde, og bekræftede derved en formodning, jeg selv, ganske vist på et ret spinkelt grundlag, havde fremsat allerede i 1917. Sidst i sin beretning gav Mathiassen en samlet oversigt over Grønlands forhistorie, sådan som han da opfattede den. Den kultur, de første indvandrere efter hans mening havde medført, var Thule-kulturen, der jo var sikkert påvist både i selve Thule Distriktet og ved Disko Bugten, det førstnævnte sted dog med nogen islæt af Dorset-kultur. Derefter fulgte Inugsuk-kulturen med tydelige spor af samkvem, direkte eller indirekte, med nordboerne i middelalderen, og på dette trin var eskimoerne omsider nået syd om Kap Farvel og videre langs østkysten helt op til Clavering Øen, hvortil der senere, som påvist af Helge Larsen, var kommet en bølge med ægte Thule-kultur nord om Grønland. Ikke blot i Grønland, men også i det arktiske Canada repræsen-

terede denne den ældste eskimoiske kultur overhovedet. Spørgsmålet om Berings Hav-kulturen lod han stå åbent, hvorimod han var klar over, at Dorset-kulturen – hvis selvstændighed nu var afgørende bevist ved canadiske undersøgelser på Newfoundland – ikke lod sig aflede af Thule; men han henviste til dens mulige ikke-eskimoiske, d. v. s. indianske oprindelse (Medd. om Grønland, bd. 118 nr. 1).

I 1933 var Mathiassen omsider blevet ansat ved Nationalmuseet, og der gik nu over tyve år, før han genså Grønland. I mellemtiden var studiet af eskimoernes forhistorie gået fremad med kæmpeskridt ikke blot i Canada og Alaska, men også i Grønland. Allerede ved sine gravninger på Inglefield Land nord for Thule 1935–37 havde Holtved kunnet påvise, at der var foregået en regulær indvandring af Dorset-eskimoer før Thule-perioden, endnu ældre kulturer var fundet af grev Eigil Knuth i Peary Land, og i 1953 havde Helge Larsen og professor P. V. Glob sammen med mag. art. Jørgen Meldgaard og mag. scient. George Nellemann udført omfattende undersøgelser ved Disko Bugten og fastslået, at der forud for Thule-perioden var gået ikke mindre end to bosættelsesperioder med henholdsvis Dorset- og en endnu ældre kultur opkaldt efter findestedet Sarqaaq, bægge tilhørende en ren stenalder og adskilt ved folketomme tidsrum. I fortsættelse heraf var det, at Mathiassen i 1955 for sidste gang rejste til Grønland sammen med Holtved og nogle studenter for at foretage yderligere udgravninger ved den berømte plads Sermermiut, samtidigt med at dr. J. Troels-Smith og dr. Svend Jørgensen udførte botanisk-geologiske undersøgelser til aldersbestemmelse af lagene. Resultatet blev en fuldstændig bekræftelse af Helge Larsens og Meldgaards opfattelse. Den ældste kultur, Sarqaaq, stammede fra første halvdel af det sidste årtusind f. Chr., efter en fundtom periode fulgte Dorset-kulturen i tiden kort før vor tidsregnings begyndelse, og først henved et årtusind senere kom Thule- og Inugsuk-kulturen (Medd. om Grønland, bd. 161 nr. 3). Det kan derfor indskydes, at der således ikke er grund til at tvivle om Are Frodes beretning.

Når Mathiassen havde tøvet så længe med at anerkende nogen ældre form for eskimo-kultur i det hele taget end Thule-kulturen, var det først og fremmest, fordi han aldrig vovede sig et eneste skridt længere, end han mente at have fast bund under fødderne,

og i Grønland havde han desuden fra første færd holdt sig til udgravningen af tydelige hustømter, der naturligt nok alle hidrørte fra forholdsvis sen tid. På den anden side var han selvfølgelig rede til at godtage de endnu ældre kulturer, så snart uomtvisteligt sikre beviser for dem forelå. Det er imidlertid til Thule-kulturen og dens grønlandske fortsættelse, hans navn som eskimo-forsker altid vil være knyttet, og Thule-kulturen er vel at mærke ikke blot en eskimoisk kulturform blandt mange andre, for erkendelsen af den betød det første skridt mod en virkelig fyldestgørende, arkæologisk undersøgelse af samtlige eskimoers forhistorie og er så at sige det faste punkt, hvormed alle sidenhen fremdragne kulturformer, ældre såvel som yngre, grupperer sig. Mathiassen var grundlæggeren inden for den videnskabelige eskimo-arkæologi, og som sådan vil hans navn altid mindes.

2.

Af **J. Troels-Smith.**

Tre gange faldt det i Therkel Mathiassens lod at være medvirkende til at rykke kendskabet til menneskets tilstedeværelse i Danmark en milepæl tilbage i tiden.

Første gang var, da han en majdag i året 1900 som 8-årig dreng sammen med sin far fandt oldsager frem på den senere så berømte Mullerup-boplads. Det var faderens fortjeneste, at han forstod fundets værd, og at det samme dag blev indberettet til Nationalmuseet; det blev forstmanden og arkæologen Sarauws banebrydende indsats, at det blev udgravet og tolket. For drengen blev denne oplevelse bestemmende for hans livsbane.

Hertil kom, at han voksede op i et godt hjem, præget af alsidige åndelige interesser. Faderen, der var folkeskolelærer i Mullerup, var en meget aktiv og fascinerende personlighed. Der var altid et – eller flere – emner, han var fuldt optaget af. I en periode var det botanik; herom vidner de mange notater i hans eksemplar af Langes: Den danske Flora. Og det var ikke på amatørplan han arbejdede; han var f. eks. den første, der påviste en salturt-flora i Mullerup Mose.

Da han kom i forbindelse med maleren F. Særsløv (1870–1942), inspirerede det ham til selv at gå i gang med at male landskabsbilleder, ofte med kulturhistoriske motiver: f. eks. »Det kloge træ i Darup skov«. Dertil kom, at han, der var musikalsk og spillede flere forskellige instrumenter, gav gratis undervisning til hvem som helst på egnen, der havde lyst til at lære. Han var en from og en god mand, og man forstår ham måske bedst, hvis jeg fortæller, at uanset hvordan vejret var nytårsnat, – om det var stjerneklart og klingrende frost, eller det var slud og regn: Når klokken havde slået 12, gik han op på den store bakke bag Mullerup skole, og dér blæste han: »Vær velkommen Herrens år« – på basun.

I 1911 blev Therkel Mathiassen student fra Odense Katedral-skole og efter først at have studeret matematik ved universitetet i et år, valgte han naturhistorie med geografi som speciale. Geografien havde dengang en fremragende lærer i professor Steensby, der var en alsidig interesseret forsker, hvem flere nuværende geografer kan takke for igangsættende inspiration. De sidste år af studietiden boede han på Regensen. Og som det friluftsmenneske han var, blev det ofte til lange ture i naturen, bl. a. til Roskilde Fjord, hvor han kortlagde køkkenmøddingerne fra stenalderen og skrev en lille afhandling herom (1).

I sommeren 1915 gik han sammen med den lidt ældre Lauge Koch i gang med en fornyet undersøgelse af bopladserne i Mullerup Mose. Sarauws afhandling i 1903 (2) havde rejst et uløst problem: Hvor havde Mullerup-folkene i virkeligheden boet? Alt hvad Sarauw havde fundet lå i den såkaldte vandtørv, en gytjeflejrning dannet under vand. Forekomsten af oldsager, af flint, ben og træ, var så stor, at man vanskeligt kunne tænke sig dem kastet ud fra en nærliggende bred. Sarauw mente, at den rimeligste forklaring herpå var, at folkene havde boet på tømmerflåder. – En teori, som ikke faldt i Sophus Müllers smag.

Det andet problem var blevet rejst af den svenske botaniker Rutger Sernander, der i 1908 (3) havde foretaget en hastig undersøgelse af Mullerup Mose. Det, der interesserede Sernander, var forekomsten af et stubbelag af fyr, som han mente passede ind i hans eget skema for postglaciale tiden. Det måtte dreje sig om et subborealt stubbelag, og følgelig måtte det underliggende kulturlag i vandtørven være atlantisk, formentlig tidlig-atlantisk, men borealt mente han ikke det kunne være, fordi der ikke var noget dybere liggende stubbelag.

Det var disse problemer, de to unge studenter forsøgte at løse.

Med hensyn til stubbelaget, så viste undersøgelsen at dette måtte være borealt, og at kulturlagene måtte henføres til den boreale periode. Hvad angik spørgsmålet om, hvor den egentlige bebyggelse havde været, så mente de to, at der i virkeligheden havde været små holme, og at den af Sarauw udgravede boplads var udsnidt fra en sådan boplads liggende på tørvejord, der før Sarauws undersøgelse var gravet væk. De sluttede dette ud fra de undersøgelser, de foretog på en boplads noget nordligere, hvor man ganske simpelt fandt oldsager af flint liggende i skovtørv,

og i tilslutning hertil – i den samtidige gytje – fandt man udsmidslag. Det er muligt, at denne forklaring er rigtig; snarere er der dog grund til at tro, at Sarauw har været så nær ved sandheden, som det overhovedet var muligt på det tidspunkt. Senere undersøgelser i Åmosen og andre steder har vist, at der i borealtid som følge af vandstandsstigninger dannedes flydende tørveholme, og at man ofte har boet der. Denne tolkning er sikkert den endelige forklaring på gåden i Mullerup Mose – men den skulle først komme næsten 40 år senere.

Allerede året efter publicerede Lauge Koch de geologiske resultater (4). Samtidig havde Therkel Mathiassen udarbejdet en større redegørelse for de arkæologiske forhold, og i tilslutning hertil en samlet fremstilling af Mullerup-kulturen. Denne afhandling blev indsendt til Det kongelige nordiske Oldskriftselskab i håb om at få den trykt i selskabets årbøger. Det blev afslået. Formentlig skyldtes tilbagesendelsen museumsinspektør Neergaard. Det var i hvert fald Therkel Mathiassens egen opfattelse.

Efter at have fået embedseksamen i 1917 deltog Therkel Mathiassen i daværende museumsinspektør Friis Johansens undersøgelse af en Mullerup-boplads i Sværdborg Mose, og her kom han første gang i forbindelse med en mand, af hvem han kunne lære den udgravningsteknik som anvendtes på Nationalmuseet.

Therkel Mathiassen forsøgte at opnå en stilling ved Nationalmuseets 1. Afdeling, men det lykkedes ikke (5). Det var en skuffelse. Han søgte da en stilling som adjunkt på Viborg Katedralskole. Som nygift tiltrådte han sin stilling i 1919 og tilbragte de næste 2 år i Viborg, til Knud Rasmussen i 1921 anmodede ham om at deltage i 5. Thule-Ekspedition.

I de følgende 12 år gjorde Therkel Mathiassen – som man ikke kunne bruge på Nationalmuseet – den banebrydende indsats inden for Eskimo-arkæologien, som dr. Birket-Smith har skrevet om.

I 1933, det år da Sophus Müller døde, blev Therkel Mathiassen opfordret til at blive inspektør på Nationalmuseets 1. Afdeling af Johannes Brøndsted, der kort forinden havde afløst Neergaard som leder. Hans Kjær var kort tid i forvejen død i Palæstina. Der var i sandhed brug for friske kræfter på det hensygnende »Oldnordiske Museum«. Med Therkel Mathiassen kom der en mand med friske øjne og en enorm arbejdskraft. Han ønskede

dog først med en ekspedition til Julianehåb i 1934 at afslutte arbejdet i Grønland. Men allerede i efteråret 1933 tog han det gamle problem op, om håndkile-lignende redskabers forekomst og alder i Danmark, med udgangspunkt i de fund, der var gjort i Stavns Fjord på Samsø. Disse redskaber minder i påfaldende grad om de palæolitiske redskaber, der kendes fra f. eks. Frankrig, samtidige med istider og mellemistider. Undersøgelsen blev publiceret i Aarbøger for nordisk Oldkyndighed og Historie 1934 – i samme hæfte som nekrologen over Sophus Müller, – og resultatet blev, at stykkerne hører hjemme i postglaciale tider samtidig med ældre stenalders kystkulturer i atlantisk tid (5 a).

Efteråret 1934 var han så helt klar til at hellige sig de arkæologiske opgaver i Danmark, og jævnsides med en række andre krævende opgaver: Nyopstilling af oldsager fra stenalderen med henblik på det nye Nationalmuseums åbning i 1938, publicering af resultaterne fra den sidste ekspedition, ajourføring af endnu ikke katalogiserede oldsager og fund fra stenalderen – tog han sin første store opgave op: Undersøgelsen af den jyske Gudenå-kultur. I sin afhandling om Sværdborgfundet i 1919 (5 b) havde Friis Johansen gjort opmærksom på nogle fund af mikrolithen i Jylland, der kunne minde om tilsvarende fund fra Mullerup-kulturen på Sjælland. Spørgsmålet var, om der også kunne findes Mullerup-kultur i Jylland. I 1935 sammenkaldte Therkel Mathiasen de studenter, der på det tidspunkt var interesseret i at »samle flint«, og forelagde dem en plan om rekognosceringer langs de jyske åer med henblik på at finde bopladser og derigennem få problemet opklaret.

I årene 1935 og 1936 blev der forår og efterår gået lange ture langs de jyske åer, først og fremmest af Therkel Mathiasen selv, og et stort oldsagsmateriale blev indsamlet.

Da han i løbet af vinteren 1935 havde fået et første overblik, blev nogle få bopladser udvalgt til nærmere undersøgelse. I foråret 1936 startede da en lille ekspedition til Jylland, bestående af Therkel Mathiasen, daværende assistent ved Danmarks geologiske Undersøgelse Johs. Iversen og en ung student. De to sidste skulle varetage de mosegeologiske undersøgelser. Den første opgave var undersøgelsen af en boplads ved Vissinggård. Der blev gravet en prøvegrøft om eftermiddagen, og allerede samme aften blev der ved hjælp af et medbragt mikroskop foretaget en pollen-

analytisk datering af de udtagne prøver på »Hotel Bræstrup Kro«. Resultatet var, at Vissinggård-bopladsen var af samme alder som de sjællandske Mullerup-boplads. Dette var et væsentligt resultat, der blev fejret med romtoddyer. Dernæst blev der gravet på en boplads ved gården Klosterlund nær den udtørrede Bølling Sø i Midtjylland. På et meget tidligt tidspunkt af udgravningen blev Therkel Mathiassen klar over, at man her stod over for en boplads, der var endnu ældre end Vissinggård-bopladsen og de sjællandske Mullerup-fund, og de pollenanalytiske undersøgelser, der blev udført af Johs. Iversen, bekræftede antagelsen.

Allerede sommeren 1937 forelå materialet publiceret i Aarbøger for nordisk Oldkyndighed og Historie. Resultatet var imponerende. Ikke mindre end 363 boplads. er blevet fundet langs de jyske åer og søer, og ca. 15.000 redskaber var blevet registreret. Et meget omfattende grundlag for videre slutninger. Bopladserne knyttede sig udelukkende til søer og åer, fortrinsvis dér hvor der stadig er godt fiskevand den dag i dag. Det fremgik klart, at der i Jylland forekom en række boplads. svarende til og jævnaldrende med Maglemose-kulturen på Sjælland, og hertil kom, at med udgravningen af Klosterlund-bopladsen var kendskabet til menneskets tilstedeværelse i Danmark atter rykket et tusind år tilbage i tiden. Tre boplads. er, nemlig Vissinggård, Revelsmose og Klosterlund, var blevet dateret ved hjælp af pollenanalyse i relation til vegetationshistorien. De øvrige boplads. er måtte bestemmes ud fra de redskaber, der var fundet på dem. Og her gik Therkel Mathiassen ud fra forholdet mellem antallet af mikrolith. er og tværpile på boplads. erne, idet han regnede med, at hvor der var mange mikrolith. er, var boplads. en gammel, hvor der var mange tværpile, var boplads. en ung. Han var selv klar over denne dateringsmetodes usikkerhed og håbede senere at finde flere boplads. er, der afgav mulighed for naturvidenskabelig datering.

I forbindelse med fremlæggelsen af oldsagsmaterialet benyttede Therkel Mathiassen lejligheden til en udførlig omtale af de to – tidligere forkætrede – oldsagsformer: stikler og blokskrabere. Disse var i Danmark først blevet påvist af Erik Westerby på boplads. en Bloksbjerg (6) og (7) og senere af den engelske arkæolog Grahame Clark blevet fundet i Nationalmuseets magasiner bl. a. under betegnelsen »Beskadigede flækker og flækkeskrabere« (8). I betragtning af den ilde medfart, der var blevet Westerby

til del fra mere officiel arkæologisk side (9), måtte Therkel Mathiassens udredning herom føles som en retfærdighedsgerning.

Den næste store opgave, som Therkel Mathiassen gik i gang med, var udredningen af den jyske Ertebølle-kultur, og her blev grundlaget lagt ved udgravningen af bopladsen Dyrholmen på Djursland. Baggrunden var, at der var skabt tvivl om dateringen af køkkenmøddingerne fra ældre stenalder. Lige siden Sophus Müller og medarbejdere i året 1900 havde publiceret det grundlæggende værk »De danske Affaldsdynger fra Stenalderen«, var det blevet betragtet som en kendsgerning, at køkkenmøddingerne hørende til Ertebølle-kulturen var efterladt af jægere og fiskere, der havde levet på et tidligere tidspunkt end den yngre stenalders bønder, der byggede dysser og jættestuer. Men i 1928 havde svenskeren Otto Rydbeck publiceret en afhandling (10), hvori han gjorde sig til talsmand for den opfattelse, at køkkenmøddingerne (Ertebølle-kulturen) på den ene side og megalitgravene på den anden side var samtidige, men at de tilhørte to forskellige folk, henholdsvis jægere og fiskere – og bønder og hyrder. Et væsentligt punkt i problemstillingen var spørgsmålet om Littorina-havet. Hidtil havde man antaget én kontinuerlig stigning af havspejlet efterfulgt af en sænkning, således at den højeste strandlinie stort set var samtidig over hele Danmark. Undersøgelser i Norge og Sverige havde dog vist, at man dér kunne opdele denne transgression i mindst to, således at kystlinien hørende til den ældste transgression lå højst mod nord, medens den højeste kystlinie mod syd hørte til den yngste transgression. Rydbeck mente at kunne påvise, at den yngste transgression var samtidig med yngre stenalder, og følgelig måtte de køkkenmøddinger, der var knyttet til denne yngste strandlinie, være samtidig med yngre stenalder. I Danmark havde man hidtil afvist Rydbecks teorier, men netop i foråret 1937 blev der i Dansk Geologisk Forening af Johs. Iversen fremlagt et materiale, der viste, at der var mindst tre Littorina-transgressioner (11) og (12), og samme aften kunne jeg vise, at bopladsen Brabrand var knyttet til den yngste af disse (13) og (14). På grundlag af Knud Jessens pollenanalytiske datering af jættestuetids-bopladsen Troldebjerg på Langeland så det ud til, at den yngste Littorina-transgression var samtidig med denne (15). Der var altså meget, der kunne tyde på, at Otto Rydbeck havde ret i sin antagelse. For at få sagen grundigt undersøgt, blev der på

forslag af professor Knud Jessen nedsat den såkaldte tredje køkkenmøddingkommission, og med storslået støtte fra Carlsbergfondet blev hele problemet taget op påny. Det arbejdsudvalg, der blev nedsat, bestod af Therkel Mathiassen, Magnus Degerbøl og Johs. Iversen.

Ved Dyrholmen var der allerede tidligere blevet gravet af museumsinspektør Neergaard uden at arbejdet var kommet til nogen afslutning. Therkel Mathiassen gennemgik det materiale, der forelå på museet, og mente at denne boplads, der var knyttet til havaflejringer – Littorina-dynd – ville være et velegnet udgangspunkt for videre undersøgelser; og i sommeren 1937 foretog han en orienterende gravning på stedet. En afgørende vanskelighed i denne forbindelse var at få klarhed over, hvor Neergaard havde gravet. Han var gået af som direktør for Nationalmuseet, umiddelbart før Johs. Brøndsted blev leder af Nationalmuseets 1. Afdeling, og følte sig øjensynlig ikke godt behandlet. Tillige mente Therkel Mathiassen, at han af en eller anden grund havde noget at udsætte på ham, i hvert fald var det ikke muligt at få Neergaard til at udlevere de lommebøger, der angav udgravningsfelterne. Therkel Mathiassen foretog de grundigste udregninger og udtænkte de sindrigste hypoteser for at finde ud af, hvordan Neergaards udgravningsfelter lå i forhold til hinanden og til den prøvegravning, han selv havde foretaget. Flere breve til Neergaard gav ikke noget resultat, og Therkel Mathiassen havde nær opgivet sagen, da han tilsidst fik et brev, hvori der stod, at hvis han personlig – en nærmere bestemt søndag morgen – ville tage ind til Hovedbanegårdens kiosk, ville han dér kunne få udleveret lommebøgerne mellem – såvidt jeg husker – 6 og 6.10. I sagens interesse cyklede han derind og fik virkelig lommebøgerne. Derved blev det muligt også at inddrage det store oldsagsmateriale, som Neergaard havde udgravet.

En afsluttende udgravning fandt sted i 1939. Resultaterne blev publiceret i Det Kongelige Danske Videnskabernes Selskabs Skrifter i 1942 (16). Så sent efter afslutningen af en udgravning plejede Therkel Mathiassen ikke at fremkomme med sin publikation. Det skyldtes da også den omstændelige geologiske og zoologiske undersøgelse af materialet. Resultatet blev, at Therkel Mathiassen kunne påvise 3 oldsags-zoner, hver med sit karakteristiske oldsagsindhold. Fra geologisk side var det muligt at datere disse bebyggelseszoner

i relation til Littorina-transgressionerne og skovens udviklingshistorie. Det var første gang, det var muligt at påvise stadier inden for Ertebølle-kulturen, og Therkel Mathiassen benyttede derfor Dyrholmen som udgangspunkt for en inddeling af den jyske Ertebølle-kultur.

Dengang blev det betragtet som et hovedresultat, at den yngste bebyggelse måtte anses for at være samtidig med en mere eller mindre fremskreden del af den yngre stenalder. Undersøgelser gennem de sidste 10–15 år har dog vist, at denne opfattelse ikke længere er holdbar (17).

Netop problemet om Ertebølle-kulturens forhold til den yngre stenalders agerbrugskultur var emnet for en artikel i 1940 (18). Han behandlede her forholdet mellem på den ene side *Strandegård-bopladsen*, en ren Ertebølle-boplads med indslag af jættestuetids-keramik, og *Havnelev-bopladsen*, som blandt andet indeholdt skår af rundbuede kar, som blev opfattet som værende ældre end jættestuetids-keramikken i Strandegård-fundet. Til trods for at man skulle tro, at Havnelev-fundet var det ældste, udviste det en forbausende dårlig flintteknik i modsætning til Strandegård-fundet, og heraf drog Therkel Mathiassen den slutning, at man måtte regne med, at yngre stenalders folk var kommet som en massiv indvandring til landet, medens Ertebølle-jægerne og -fiskerne fortsatte deres tilværelse ved kysterne relativt upåvirket af bondekulturerne inde i landet. – Svagheden ved denne afhandling ligger i materialet; begge de to fund omfatter øjensynlig flere bebyggelsesperioder. Her savnede Therkel Mathiassen de af arkæologien uafhængige naturvidenskabelige dateringer, som hidtil havde været det fundament, han havde bygget videre på.

I 1939, samme år som den afsluttende udgravning fandt sted ved Dyrholmen var Therkel Mathiassen allerede i gang i *Åmosen*. Baggrunden var, at Erik Westerby det foregående år ved gården Øgårde havde fundet en boplads, hvor både mikrolither og benodde med modhager af Mullerup-type og tværpile og potteskår af Ertebølle-type fandtes i samme lag (19). En pollenanalytisk undersøgelse af en prøve fra fundlaget gav resultatet: Borealtid. Westerby drog heraf den slutning, at tingene måtte være samtidige, og at man her stod over for nogle af verdens ældste potteskår. Det var naturligvis spændende at få undersøgt den sag nærmere, og Therkel Mathiassen gik i gang med opgaven. Resultatet af

undersøgelsen blev, at man ved foden af en skrænt fandt relativt tykke kulturlag, og her kunne man anvende den på Nationalmuseet gængse metode at grave lagvis i kvadratmeter-felter. Det viste sig, at de gamle typer var almindeligst i de nedre lag, og at de typer, der tilhørte Ertebølle-kulturen, dominerede i de øvre, men alligevel var det indiskutabelt, at en stor del af de gamle oldsagsformer, som f. eks. mikrolither, indgik som en væsentlig bestanddel i de yngste lag, hvori der i øvrigt også blev fundet stumper af slebne flintøkser. Therkel Mathiassen kom derfor til det resultat, at der i den afsides vestsjællandske Åmose havde holdt sig traditioner fra Mullerup-kulturen helt op i Ertebølle-kulturen. Dette resultat holdt dog ikke for en nærmere prøvelse. Gennem lange prøvegrøfter ført ud i mosen viste det sig, at man dér kunne adskille ikke mindre end 5 kulturlag, 3 hørende til Mullerup-kulturen, og 2 fra den sidste del af atlantisk tid eller begyndelsen af subborealtid. Med andre ord: Der var intet, der tydede på, at der havde været bebyggelse gennem størstedelen af atlantisk tid. Endvidere viste det sig, at hvor man kom tilstrækkeligt langt ud i mosen, fandt man i de to øvre kulturlag ikke det ringeste spor af de gamle Mullerup-typer.

Forudsætningen for at kunne gennemføre denne del af undersøgelsen var en omhyggelig indnivellering og indmåling af hvert enkelt kulturlevn, hvilket var et både stort og langvarigt arbejde, og hertil kom, at den mosegeologiske bearbejdelse af materialet nødvendigvis måtte tage lang tid. Therkel Mathiassen var klar over, at denne fremgangsmåde var nødvendig, og han var klar over, at det ville blive den teknik, fremtidens forskning inden for dette område måtte anvende. I denne sammenhæng husker jeg, at han citerede, hvad Knud Rasmussen havde sagt, da han kom hjem fra den gennemmekaniserede 7. Thule-Ekspedition: »Hvor er jeg taknemlig for, at jeg blev født på et tidspunkt, da man endnu brugte hundeslæde«. Therkel Mathiassen ønskede ikke selv at gennemføre undersøgelser af denne art; det tilkom en yngre generation at gå videre ad den vej, der nu var anvist.

Følgen blev, at han gennemførte den storstilede undersøgelse af Åmosen efter de samme principper, som han havde anvendt ved sin Gudenå-undersøgelse. Et meget stort antal bopladser blev fundet under lange rekognosceringsture, og et mindre antal blev udgravet på traditionel vis. Derved fremkom et overvældende stort

materiale, der både ved nye, særprægede oldsagsformer og gennem et stort statistisk materiale af velkendte former gav et bredt grundlag for de fremtidige undersøgelser i Åmosen (20).

Endelig en tredje gang skulle Therkel Mathiassen være med til at flytte kendskabet til Danmarks ældste bebyggelse en milepæl tilbage. Denne gang var det bopladsen Bromme i Vestsjælland. Det var også her Erik Westerby, der var pioneren, og gennem en prøvegravning havde han selv vist, at bopladsen måtte være fra sen-glacialtid, både af arkæologiske og geologiske grunde. Men Westerby blev syg, og han overlod den videre undersøgelse til Therkel Mathiassen, der foretog en større udgravning, henholdsvis i 1945 og 1946. Allerede i årbøger for 1946 (21) kunne Therkel Mathiassen fremlægge resultatet. Det var klart, at man stod over for en særlig kultur – Bromme-kulturen – forskellig fra de to sen-glaciale bopladser, der kendtes fra Holsten, Ahrensburg og Meiendorf, og bopladsen kunne af Johs. Iversen dateres til sen-glacialtidens varme Allerødperiode.

Undersøgelsen af Bromme-bopladsen var den sidste forskningsopgave, hvor Therkel Mathiassen var i nært samarbejde med mosegeologer. Et lykkeligt tiår i dansk arkæologi var afsluttet, en periode, der havde givet så væsentlige resultater inden for stenalderforskningen.

Men faklen måtte gives videre. – Therkel Mathiassen var selv naturhistoriker, og ingen forstod bedre end han værdien af de oplysninger, der kunne nås ad naturvidenskabelig vej. Det er hans store fortjeneste, at der med forstående bistand af afdøde direktør Poul Nørlund allerede i 1940 blev indkøbt de nødvendige instrumenter til pollenanalytiske undersøgelser, – en spæd begyndelse til det moselaboratorium, der blev oprettet i 1944, og som i 1956 blev en selvstændig afdeling på Nationalmuseet. Og det blev hans sidste embedshandling, inden han gik af som leder af Nationalmuseets 1. Afdeling, at overrække Den naturvidenskabelige Afdeling det maleri af Japetus Steenstrup, som Sophus Müller havde haft hængende på sit kontor.

Men andre opgaver blev taget op. Han havde længe syslet med tanken om en stort anlagt arkæologisk-topografisk undersøgelse, og han valgte området omkring Holstebro i *Vestjylland*. Også her anvendte han fremgangsmåden, der havde givet så gode resultater ved Gudenå-undersøgelsen. Et stort antal unge medarbejdere blev

sat i gang med at gennemgå det ene sogn efter det andet; alle oldtidsminder blev registreret, man besøgte de enkelte gårde for at få klarhed over, hvad der var fundet på markerne. Nationalmuseets magasiner og de lokale museer blev gennemgået, og derved tilvejebragtes et overmåde stort topografisk materiale. Undersøgelsen i marken blev gennemført i løbet af 4 år, fra 1942 til 1945, og allerede i 1948 forelå publikationen (22). Denne undersøgelse blev senere efterfulgt af en tilsvarende undersøgelse af *Nordvest-Sjælland* (23). Her var fundstoffet dog langt rigere, og markarbejdet stod på i ikke mindre end 9 år, nemlig fra 1948 til 1956, og i 1959 foreligger dette gigantiske materiale, omsat i tabeller og kort, ledsaget af en klar, sammenfattende fremstilling. Med denne bauta-sten slutter Therkel Mathiassen sit arbejde inden for dansk arkæologi.

Efterhånden var de administrative byrder, han skulle bestride, blevet større og større. Her tænkes bl. a. på registreringen af de danske oldtidsmindesmærker, som blev gjort nødvendig ved loven af 1937 (24). Therkel Mathiassen mente, at hvis det øvrige arbejde på Nationalmuseets 1. Afdeling ikke skulle lide under det, var det nødvendigt at lade en registrering af disse mindesmærker strække sig over 20 år. Og i 1957 kunne han meddele, at alle oldtidsminder i Danmark var blevet registreret. En kæmpeindsats af ham og hans medarbejdere.

Da Therkel Mathiassen for alvor kom i gang med dansk arkæologi, var han en moden forsker, der allerede havde ét livsværk bag sig. I de øde arktiske egne er sommeren kort; man må arbejde hårdt og hurtigt. Han kom fra et arbejdsfelt større end Europa. Det var pionerarbejde, han dér havde udført. – Ville det være muligt at mane ny viden frem i et lille, velkultiveret land, hvor arkæologien havde været dyrket af mange i over 100 år?

Måske det netop skyldes Therkel Mathiassens baggrund i arktisk arkæologi, at ingen dansk arkæolog – måske med undtagelse af Sophus Müller – har bragt så meget nyt stof frem og fået det publiceret. Therkel Mathiassen ville have rent bord, før han tog ud igen!

Et andet forhold af betydning var at Therkel Mathiassen stod kølig og kritisk over for materiale og problemer. Han førte et regelmæssigt liv, og når ikke gigten plagede ham, sov han godt om natten. Han hørte ikke til den type, for hvem et problem kan

blive en plage, og som stædigt forsøger at belyse det fra nye synsvinkler. – Han var en nøgtern og besindig mand.

Ved et tilfælde blev det mig, der bragte det brev, der meddelte ham optagelsen i Videnskabernes Selskab. Han første reaktion var oprigtig forbavselse, – og dernæst taknemmelighed. Ved den lejlighed husker jeg, han sagde: »Det er kun ganske få, der er kunstnere på deres felt; jeg har altid betragtet mig som håndværker og bestræbt mig for, at arbejdet skulle blive så godt og solidt udført, at en kunstner en dag kunne bruge det. At jeg nu er blevet medlem af Videnskabernes Selskab, betragter jeg som et udtryk for, at man dér mener, at mit arbejde ikke har været forgæves!«

På en ejendommelig måde holdt Therkel Mathiassen sine interesser adskilte. Hver ting til sin tid. Så da han som 70-årig forlod Nationalmuseet, forlod han også arkæologien, og i de sidste år helligede han sig udgivelsen af *Trap*, et topografisk arbejde, der havde hans store interesse.

Sidste gang, jeg talte med ham, fortalte han glad, at nu var de to sidste bind, om Færøerne og Grønland, lagt til rette, og at han selv havde skrevet sin part, – og så tilføjede han: »Alt i alt mener jeg, at jeg har nået det, jeg gerne ville, og føler at min arbejdsdag nu er slut«.

Knapt en uge senere døde han.

Therkel Mathiassen kunne, særlig da han var yngre, virke kølig og indesluttet. Han var en mand af få ord. Men det ydre dækkede utvivlsomt over megen generthed. – Hvor han følte sig tryk – særlig blandt yngre og i festligt lag, eller på tomandshånd – kunne han være overmåde hyggelig og hjertelig – på sin stilfærdige måde.

Han følte en ydmyg stolthed ved at tjene videnskabens sag – den var det afgørende – og mange vanskeligheder blev derved underordnede.

Therkel Mathiassen var en mand, man kunne stole på i alle forhold.

Ære være hans minde!

Litteratur.

- (1) Mathiassen, Therkel: Ertebøllekulturens Bopladser ved Roskilde Fjord. Aarboeg udgivet af Historisk Samfund for Københavns Amt (med Gamle Roskilde Amt) 1919.
- (2) Sarauw, Georg F. L.: En Stenalder Boplads i Maglemose ved Mullerup. Sammenholdt med beslægtede Fund. Aarbøger for nordisk Oldkyndighed og Historie 1903. København 1904.
- (3) Sernander, R.: Om Ancylustidens människa och tallperioden i södra Skandinavien. (Föredrag på mötet den 5. nov. 1908). Geologiska Föreningens Förhandlingar. Bind 30, Häfte 6. Nov. 1908. S. 388–399.
- (4) Koch, Laage: Nye Bidrag til Mullerupkulturens geologiske Alder. Meddelelser fra Dansk Geologisk Forening. Bind 5, Nr. 6, København 1916.
- (5) Oversigt over Selskabets Virksomhed Juni 1960–Maj 1961. Det Kongelige Danske Videnskabernes Selskab. København 1961. S. 81.
- (5 a) Mathiassen, Therkel: Primitive Flintredskaber fra Samsø. Aarbøger for nordisk Oldkyndighed og Historie, 1934.
- (5 b) Johansen, K. Friis: En Boplads fra den ældste Stenalder i Sværborg Mose. Med Bidrag af Knud Jessen og Herluf Winge. Aarbøger for nordisk Oldkyndighed og Historie, 1919.
- (6) Westerby, Erik: En Boplads fra den ældre Stenalder paa Bloksbjerg ved Christiansholm. Naturens Verden, 4. Aargang, Häfte 12. København 1920.
- (7) Westerby, Erik: Stenalderbopladser ved Klampenborg. Nogle Bidrag til Studiet af den mesolitiske Periode. Résumé en français. København 1927.
- (8) Clark, J. G. D.: The mesolithic settlement of northern Europe. A study of the food gathering peoples of northern Europe during the early post-glacial period. Cambridge, at the University Press, 1936. S. 145.
- (9) Broholm, H. C.: Langøfundet. En Boplads fra den ældre Stenalder paa Fyn. Med bidrag af Magnus Degerbøl og Knud Jessen. Aarbøger for nordisk Oldkyndighed og Historie, 1928. S. 156.
- (10) Rydbeck, Otto: Stenålderhavets nivåförändringar och Nordens äldsta bebyggelse. With an english summary: The Changes of Level of the Stone Age Sea and the Earliest Settling of Man in Scandinavia. Kungl. Humanistiska Vetenskapssamfundets Årsberättelse 1927–1928. Lund 1928.
- (11) Iversen, Johs.: Nye Undersøgelser over Litorina-Transgressionerne i Danmark. (Referat af Foredrag i Dansk Geologisk Forening). Naturhistorisk Tidende, 1. Aargang, Nr. 3, Marts 1937.
- (12) Iversen, Johs.: Undersøgelser over Litorina-Transgressioner i Danmark (Foreløbig Meddelelse). Meddelelser fra Dansk Geologisk Forening, Bind 9, Häfte 2, København 1937.

- (13) Troels-Smith, J.: Datering af Ertebøllebopladsler ved Hjælp af Littorina-Transgressioner og Pollenanalyse. (Referat af Foredrag i Dansk Geologisk Forening 1. Marts 1937). *Naturhistorisk Tidende*, 1. Aargang, Nr. 3, Marts 1937.
- (14) Troels-Smith, J.: Pollenanalytisk Datering af Brabrand-Fundet. Mit deutscher Zusammenfassung. Danmarks geologiske Undersøgelser. IV Række, Bind 2, Nr. 16. København 1937.
- (15) Jessen, Knud: Some west Baltic pollen diagrams. *Quartär*. Band I, Berlin 1938.
- (16) Mathiassen, Therkel: Bopladsen Dyrholmen og dens Betydning for den jydsk Ertebølle-Kulturs Kronologi. Det Kongelige Danske Videnskabernes Selskab, arkæologisk-kunsthistoriske Skrifter, Bind I, Nr. 1, København 1942.
- (17) Troels-Smith, J.: The Ertebølle Culture. Foredrag i Groningen 1964. *Palaeohistoria XII*. Groningen 1966 (1967). S. 505–528.
- (18) Mathiassen, Therkel: Havnelev-Strandegaard. Et Bidrag til Diskussionen om den yngre Stenalderes Begyndelse i Danmark. *Aarbøger for nordisk Oldkyndighed og Historie* 1940. 1. Halvbind. København 1940.
- (19) Westerby, Erik: A Zealand Maglemose Site with Potsherds. *Acta Archaeologica*. Vol. VIII, Fasc. 3, København 1938.
- (20) Mathiassen, Therkel: Stenalderbopladsler i Aamosen. Med Bidrag af J. Troels-Smith og Magnus Degerbøl. *Nordiske Fortidsminder*. III Bind, 3. Hæfte. København 1943.
- (21) Mathiassen, Therkel: En sen-glacial Boplads ved Bromme. *Aarbøger for nordisk Oldkyndighed og Historie*. København 1946. S. 121.
- (22) Mathiassen, Therkel: Studier over Vestjyllands Oldtidsbebyggelse. With an English Summary. *Nationalmuseets Skrifter*. Arkæologisk-Historisk Række, II. København 1948.
- (23) Mathiassen, Therkel: Nordvestsjællands Oldtidsbebyggelse. With an English Summary. *Nationalmuseets Skrifter*. Arkæologisk-Historisk Række, VII. København 1959.
- (24) Fredningsloven 1937. Lov nr. 140 af 7. Maj 1937.